

Asia: VN/1646/2020

Lausuntopyyntö sosiaaliturvkomitean välimietinnöstä

Lausunnonantajan lausunto

1. Sosiaaliturvalainsäädännön yhtenäistäminen (välimietinnön ehdotukset 1 ja 2)1.1 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset hakuajat ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä etuuksissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia etuuksien hakuajojen yhtenäistämällä voisi olla?

Toimeentulotuen yhteensovittaminen ensisijaisten etuuksien kanssa on aiheuttanut ihmisillä eniten haasteita toimeentulon ennakoitavuuden näkökulmasta. Perusturvassa ennakoitavuus on erittäin tärkeää hakijan ja hänen perheensä elämönhallinnan kannalta.

Toimeentulotuessa voi olla haasteena ennakoida seuraavan kuun tuloja: hakijoille on usein epäselvää esimerkiksi, mitkä ovat tulojen tarkastelujaksot, mikä ylipäättään katsotaan toimeentulotuessa tuloksi ja menoksi, mitä tuloja milloinkin huomioidaan seuraavan kolmen kuukauden ajalle sekä miten esimerkiksi veronpalautukset otetaan huomioon. Pitkään toimeentulotuen varassa olleilla hakijoilla on tullut vastaan tilanteita, joissa toimeentulotuen perusosaa ei ole maksettu ollenkaan yhtenä kertana vuodessa – kun esimerkiksi kuukauden aikana työmarkkinatukien kahdet maksatukset osuvat tarkastelujaksolla päällekkäin.

Tarkastelujaksojen ja hakuajojen yhtenäistäminen luultavasti lisäisi ennakoitavuutta ja vähentäisi ulosottoon joutuvia maksuja sekä velkaantumista.

Sairauspäivärahaa myönnetään 6 pv/viikko ja työmarkkinatukea 5 pv/viikko. Tämänkaltaisia eroja maksatuksessa voitaisiin yhtenäistää, jotta järjestelmä tulisi helpommin hahmotettavaksi etuuden hakijalle.

1.2 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset tulo- ja palkkakäsitteet ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä tilanteissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia tulo- ja palkkakäsitteiden yhtenäistämällä voisi olla?

Ulosoton vaikutukset etuuksiin ja tuloihin tulisi tarkistaa, koska järjestelmä on työllistymisen näkökulmasta epäkannustava.

Ulosottojärjestelmä kaipaa edelleen reformia, jotta työn vastaanottaminen olisi mahdollisimman kannattavaa. Esimerkiksi SAK:n työttömille suunnatussa tutkimuksessa ilmeni, että 35 %:lla vastaajista oli velkoja ulosotossa.

2. Toimeenpanon monimutkaisuus ja digitalisaation mahdollisuudet (välimietinnön ehdotukset 3 ja 4)2.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 3 valmistelussa?

Olemassa olevan työkyvyn säilymisen kannalta tulisi olla mahdollista ottaa vastaan työkeikkoja eli lyhytaikaisempia työsuhteita. Tällä hetkellä niitä ei käytännössä kannata ottaa, sillä ne sekoittavat etuuskien maksatusta (esim. työttömyysturva ja asumistuki). Ongelmana ovat ensisijaisesti tilanteet joissa tukien maksaminen keskeytetään selvitysten ajalle. On myös tullut tilanteita, joissa on yhtenä kuuukautena on tienattu "liikaa" rahaa ja seuraavan kuukauden työttömyyskorvaus on sillä perusteiden evätty - työttömäksi on täytynyt hakeutua uudelleen.

Tulorekisterin mahdollisuudet: Oleellista on, että asiakas saa tietää etupainotteisesti ilmoittamiensa tietojen pohjalta luotettavan arvion tulevan kuukauden tuloista. Lisäksi mahdolliset muutokset tuloissa ja niiden vaikutukset etuuden tasoon tulisi voida ottaa huomioon mahdollisimman aikaisessa vaiheessa ja läpinäkyvästi.

Viranomaisharkinnassa tulisi ottaa entistä enemmän huomioon ns. ennakkotapauksia. On hyvin yleistä, että esimerkiksi TE-palveluiden neuvonnassa ainoa ohje kysyjälle on kehottaa häntä kysymään esimerkiksi muutoksen seurauksista omalta TE-asiantuntijalta. Tämä aiheuttaa pahimmillaan epäilyksiä mielivallasta. Niitä on hankalaa kitkeä pois kun ei ole minkäänlaista ennakkotapausta tai tietoa siitä, miten harkintaa on muissa vastaavissa tapauksissa käytetty.

Tällä hetkellä työtön voi saada työttömyysturvaa (ansiopäiväraha, peruspäiväraha tai työmarkkinatuki), mikäli hän saa TE-toimistosta etuuden myöntämistä puoltavan Työvoimapolitiittisen lausunnon sen varsinaiselle maksajalle (työttömyyskassa tai Kela). Kielteisestä lausunnosta ei voi valittaa TE-palveluille, vaan oikaisupyynnö tehdään maksajalle, joka kuitenkin tekee päätöksensä TE-palveluiden tulkinnan varassa. SAMU:un eli Sosiaaliturva-asioiden muutoksenhakulautakuntaan voi lopulta valittaa maksajan päätöksestä, mutta käsittelyaika on keskimäärin 10 kuukautta, eli tämä ei yksilöä akuutissa tilanteessa auta.

Työllisyyspalveluihin liittyviin kysymyksiin ei ota kantaa potilas- eikä sosiaaliamies. Voitaisiinko tämä ratkaista joko oman asiakaslain tai asiamiehen toimen perustamisella? Vai voisiko digitalisaatio ratkaista näitä oikeusturvan kannalta kyseenalaisia seikkoja?

2.2 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 4 valmistelussa?

-

3. Työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyvät etuudet (välimietinnön ehdotukset 5, 6 ja 7) 3.1 Onko eri etuuksia ja eläkkeitä koskevien lakien työkyvyttömyyden käsitteissä epätarkoituksenmukaisia eroja ja jos kyllä, niin millaisia?

-Ratkaisun 100 % työkyvystä tai työkyvyttömyydestä tai osittaisesta työkyvystä tulisi perustua toimintakykyyn diagnoosin sijasta.

-Vain osa-aikaiseen työhön kykeneville työttömille tulisi olla paikka etuusjärjestelmässä. Työttömällä on TE-toimiston näkökulmasta velvollisuus aina hakea kokoaikatyötä, jotta oikeus työttömyysturvaan säilyy.-Osa ihmisistä on työkyvyttömiä ja se tulisi huomioida ”jäljellä olevan työkyvyn” eetosessa. Toisaalta myös työkyvyttömiksi todetuille tulisi mahdollistaa palveluita, jos asiakas itse kokee, että työkyvyttömyydestä olisi pienikin mahdollisuus ulos.

Tällä hetkellä esimerkiksi kuntouttava työtoiminta ja kulukorvaus mahdollisuuksina lähteä kokeilemaan omaa työkykyä eivät koske työkyvyttömyyseläkkeellä olevia. Miksi?

-Osatyökyvyttömyyseläke tulisi olla myös työttömille vaihtoehto, Kelan myöntämänä. Tällä hetkellä työttömän täytyy olla valmis ottamaan vastaan ja hakemaan 100 prosentista työaikaista työtä tai olla työkyvyttömyyseläkkeellä tai kuntoutuksessa tai sairauspäivärahalla.

Työttömät, joiden työkyky riittää osa-aikatyöhön, mutta ei kokoaikatyöhön, tulisi ottaa etuusjärjestelmässä huomioon.

3.2 Mitä muutoksia lainsäädäntöön (erityisesti etuus- ja palvelulainsäädäntö) tulisi tehdä, jotta lainsäädäntö tukisi työ- ja toimintakyvyn ylläpitämistä ja parantamista sekä olemassa olevan työkyvyn hyödyntämistä?

-Työmarkkinoiden käytettävissä olemisen tulkinta on tällä hetkellä tiukka ja TE-palveluiden asiantuntijalla on harkintavalta asiassa. Työttömällä tulisi kuitenkin olla oikeus tehdä itse päätöksensä esimerkiksi opiskelusta, vapaaehtoistyöstä tai omaisen hoivaamisesta niin kauan kun hän on valmis ottamaan työtä vastaan, jos sellaista saa. Passiivisuuteen pakottaminen on epäeettistä eikä edistä sitä, että tilanne voisi kehittyä parempaan suuntaan.

-Tällä hetkellä etuuksien, esimerkiksi kuntoutustuen, sairauspäivärahan ja työttömyysturvan, välillä liikuttaessa saattaa tulla pitkiäkin tulokatkoja. Esimerkkinä sairauspäivärahan hakuaika: ihmisen täytyy olla riittävän sairas saadakseen sairauspäivärahaa, mutta riittävän terve ollakseen valmis vastaanottamaan kokopäivätyötä, jotta voi saada sairauspäiväraha hakemuksen käsittelyn ajalta

työttömyysturvaa (muutoin hän ajautuu toimeentulotuelle tai kokonaan tulottomaksi). Pelko etuuden ja samalla toimeentulon menetyksestä aiheuttavat sen, että ihminen ei hae sitä palvelua tai etuutta, mikä kulloinkin parhaiten edistäisi hänen tilannettaan ja ohjaisi kohti työmarkkinoita. Katkosten vaikutukset elätettäviin lapsiin tulisi myös ottaa huomioon. Kun vanhemman työttömyysturva katkeaa, vaarantuu myös mahdollisen lapsen elanto.

-Olemassa olevan työkyvyn säilyttämisen kannalta tulisi olla mahdollista ottaa vastaan työkeikkoja eli lyhytaikaisempia työsuhteita. Tällä hetkellä niitä ei käytännössä kannata vastaanottaa, sillä ne sekoittavat etuuksien maksatusta (esim. työttömyysturva / asumistuki).

Esimerkkinä: Asumistuki tarkistetaan vain, jos tulot nousevat yli 400 euroa tai laskevat 200 euroa. Muutoin tarkistus on kerran vuodessa. Tämä tarkoittaa sitä, että jos tarkistuspäivää seuraavassa kuussa tulot laskevat alle 200 euroa, on ihminen pahimmillaan melkein vuoden ilman oikeutta saada tulonsa tarkistetuksi ja asumistuki mahdollisesti korotetuksi tosiasiallisen asumisen tuen tarpeen mukaiseksi.

-Osallisuuden edistämistä pitäisi tukea laajemmin. Tampereella on käytössä Aktiivipassi, joissain kunnissa on hyvinvointilähetä (esim. Oulu) ja osa kunnista hyödyntää Kaikukorttia. Näiden osallistumista tukevien keinojen minimitoimet tulisi määritellä laissa. Tulee myös huomioida ihmisten mahdollisuus käyttää julkisia kulkuvälineitä, eli se, että liikuntakortti ei auta, mikäli ihminen ei pääse paikalle esimerkiksi liian kalliin julkisen liikenteen matkalipun vuoksi.

-Asiakasmaksulain 11. pykälän (mikä mahdollistaa asiakasmaksujen kohtuullistamisen) tulisi olla velvoittavampi ja maksuallennuksen hakemisen aiempaa yksinkertaisempaa sekä yhdenmukaista. Pitäisi huomioida, että kaikkien ihmisten kirjalliset taidot tai toimintakyky eivät riitä kattavan selvityksen tekemiseen, jos hakemus on hyvin raskas. Tällä tavoin voitaisiin edistää pienituloisten pääsyä palveluiden piiriin.

-Jokaisella hyvinvointialueella tulisi olla myös työterveyshuollon ulkopuolella oleville työkäisille selkeät työkyvyn arvioinnin sekä kuntoutus- ja eläkeselvittelyn prosessit, joista myös asiakkaan täytyy olla tietoinen.

-Työttömien - tai työelämän ulkopuolella olevien työkäisten - terveystarkastuksen tulee olla työ- ja toimintakyvyn alkukartoituksen ja jatko-ohjauksen kannalta tarkoituksenmukainen.

-Kerättären ja Oivon selvityksen (2018) mukaan jopa 90 prosenttia työkäisten työttömänä olevien työkyvyttömyyseläkehakemuksista hylätään, kun työstä työkyvyttömäksi jääneiden prosentti on noin

30. Tämän juurisyyt ja palveluiden notkelmat tulee selvittää. Tämä kertoo palvelupolun ontumisesta työttömien kohdalla.

-Sairauspäivärahan maksimiajan täytyttyä työtön saattaa siirtyä takaisin TE-palveluiden asiakkaaksi (esim. tilanteet, joissa sairauspäivärahakausi on päättynyt ja henkilön työkyky ei ole palautunut, mutta oikeutta työkyvyttömyyseläkkeeseen tai kuntoutustukeen ei muodostu). Näihin tilanteisiin on löydettävä ratkaisu.

-Sairauspäivärahaan tarvitaan lapsikorotus. Sen tulee olla asumistuessa etuoikeutettu tulo (laki yleisestä asumistuesta luku 2, 15 §)

-Työttömyysturvan lapsikorotuksen tulisi myös olla asumistuessa etuoikeutettu tulo (laki yleisestä asumistuesta luku 2, 15 §).

-Kulukorvaukset tulisi nostaa vähintään 12 euroon, jotta ne mahdollistaisivat ihmisten liikkumisen ja lämpimän aterian.

3.3 Komitea ehdottaa arvioitavaksi mahdollisuuksia liittää työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyviin etuuksiin kannustimia ja velvoitteita osallistua palvelutarpeen arviointiin ja yhdessä asiakkaan kanssa sovittaviin palveluihin. Ehdotuksen mukaan palvelujen saatavuus ja saavutettavuus tulee huomioida. Mitä palveluja ehdotetun arvioinnin tulisi koskea?

-Palvelutarpeen arviointi tulee tehdä aidosti yhteistyössä asiakkaan kanssa, jotta asian omistajuus, motivaatio ja toimijuus saadaan säilymään asiakkaalla itsellään. Autonomian kokemuksen riistäminen on harmillisen yleinen asiakaspalvelukokemus. Leeman ym. (2018) tekemän THL:n selvityksen mukaan vain noin puolet asiakkaista TE-palveluissa ja Sosiaalipalveluissa koki osallisuutta omassa asiassaan. Tämä on hälyttävää. Sosten Sosiaalibarometrin 2023 mukaiset tulokset olivat saman suuntaisia.

-Velvoittaminen erilaisiin palveluihin ilman ihmisen omaa motivaatiota on aiheuttanut monelle ohitetuksi tulemisen kokemuksen ja jopa traumatisoinut asiakkaita. Olisiko kannustaminen palveluihin parempi vaihtoehto kuin velvoittaminen? Kulukorvauksen nostaminen olisi ensisijainen teko, sillä nykyinen kulukorvaus ei riitä palvelun toteuttamispaikalle liikkumiseen eikä ateriointiin.

4. Työttömyysturva, työllisyyden edistäminen ja osittainen työllistyminen (välimietinnön ehdotukset 8 ja 9)

4.1 Komitea ehdottaa, että työmarkkinatuen toimivuutta ja uudistamistarpeita selvitetään tilanteissa,

joissa työmarkkinoille pääsy tai niille palaaminen on vaikeutunut. Mitä tilanteita ehdotetun selvityksen tulisi koskea?

-Työmarkkinoiden käytettävissä olemisen tulkintaa tulisi laventaa - nykyiset käytännöt, joissa TE-asiantuntijalla on iso harkintavalta, aiheuttavat sen, että ihmiset passivoituvat. Aktivoituessaankaan he eivät uskalla kertoa tekemisistään omalle TE-asiantuntijalleen, joten mahdollista omalla ajalla kerrytettyä osaamista ei voida tukea ja tunnistaa. Työmarkkinoiden käytettävissä olemisen tulkinta on epäselvä asiakkaan kannalta, sillä TE-asiantuntijan harkintavallan käyttöä suuntaan tai toiseen on vaikea ennakoida.

-Opiskelua tulisi entisestään helpottaa ja siihen kannustaa.

-Oppisopimusjärjestelmää sekä muita erilaisen oppimisen ja tutkinnon hankkimisen tapoja tulisi kehittää. Myös itse hankitun osaamisen tunnistamista ja tunnustamista tulisi kehittää. Esimerkiksi Tampereen Tredulla on tästä hyviä käytäntöjä.

5. Opiskelu ja osaamisen kehittäminen (välimietinnön ehdotukset 10, 11 ja 12)5.1 Komitea ehdottaa, että etuusjärjestelmän tulee tukea ihmisten jatkuvaa oppimista ja edistää osallistumisen tasa-arvoa. Miten etuusjärjestelmää tulisi uudistaa, jotta se parantaisi osallistumisen tasa-arvoa ja tukisi jatkuvan oppimisen palvelujärjestelmän uudistamista?

Vuonna 2021 miltei 450 000:lla henkilöllä (14,4 prosentilla 20-64 vuotiaista suomalaisista) ei ollut peruskoulun jälkeistä tutkintoa. Omaehtoista opiskelua tulee kehittää siihen suuntaan, että perusasteen varassa olevat työttömät voisivat kouluttautua toisen asteen tutkintoon. Kohdejoukko on suuruudestaan huolimatta sellainen, että vain pieni osa tarttuisi tähän mahdollisuuteen, joten esitys ei välttämättä ole niin kallis, kuin kokoluokaltaan olisi odotusarvo.

Tutkitusti tutkinnon suorittaminen on yhteydessä parempaan työllistymiseen.

5.2 Komitea katsoo, että koulutukseen hakeutumisen tulee olla ensisijaista vailla ammatillista tutkintoa oleville nuorille. Miten nuorten sosiaaliturvaa tulisi uudistaa, jotta etuus- ja palvelujärjestelmien monimutkaisuus ja niiden sisälle asetetut kannustimet eivät aiheuttaisi koulutuksen tai muiden palvelujen ulkopuolelle jäämistä tai jättäytymistä?

-Toimeentulotuki on passivoivempi etuus kuin työttömyysturva. Opintojen ulkopuolelle jääneille se ei saisi olla ensisijainen etuus.

5.3 Komitea ehdottaa selvitettäväksi edellytyksiä käynnistää opintotukijärjestelmän kokonaisuudistus. Millainen opintotukijärjestelmän uudistus tukisi opiskeluaajan toimeentuloa, sujuvaa opiskelua, tavoiteajassa valmistumista ja opiskelijan hyvinvoinnin ja jaksamisen kannalta mielekästä opintopolkua?

-

6. Lasten ja perheiden sosiaaliturva (välimietinnön ehdotukset 13, 14 ja 15)6.1 Komitea ehdottaa työryhmän perustamista lapsilisän uudistamiseksi. Mitä lapsilisäjärjestelmän eri uudistusvaihtoehtojen valmistelussa ja arvioinnissa tulisi ottaa huomioon?

Lapsilisään tulisi harkita jonkinlaista progressiota, jotta lapsiköyhyyttä saataisiin vähennettyä.

6.2 Komitea ehdottaa lastenhoidon tukien järjestelmän uudistuksen käynnistämistä. Miten ja mistä lähtökohdista lastenhoidon tukien järjestelmää tulisi uudistaa?

Tällä hetkellä 9 kuukauden jälkeen vanhempainraha putoaa noin 300 euroon. Moni pienituloisen tai yksinhuoltajan ei voi pitää vauvaa sen jälkeen kotihoidossa näin pienellä tuella. Viime aikoina 10–11 kuukautisina päivähoitoon laitettavien vauvojen määrä on paikoin Suomessa lähes tuplaantunut. Tämä on huolestuttavaa ja vaatisi äitiyspäivärahan pidentämisen vaihtoehdon tarkastelua. Tämänhetkinen malli saattaa lapset eriarvoiseen asemaan ja saattaa altistaa heidät stressille ja siihen kytkeytyville mielenterveyden ongelmille myöhemmin. Asiaa tulisi selvittää tarkemmin.

6.3 Vanhemmalla on vastuu lapsensa eluksesta. Mitä muutoksia sosiaaliturva- tai muuhun lainsäädäntöön tulisi tehdä, jotta se tukisi vanhempien elatuskykyä?

-Em.

-Työttömyysturvan lapsikorotuksen tulisi olla asumistuessa etuoikeutettu etuus (luku 2 pykälä 15).

-Sairauspäivärahaan tarvitaan lapsikorotus, joka tulisi säätää myös asumistuessa etuoikeutetuksi (luku 2 pykälä 15) etuudeksi.

7. Asumismenot ja asumismenojen korvaaminen (välimietinnön ehdotus 16)7.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 16 edistämiseksi? Mikä asia tai mitkä asiat on tärkeintä selvittää?

-Segregaation vähentäminen: esimerkiksi Helsingissä asumistuen maksimirajat tarkoittavat myös rajausta asumisen mahdollisuuksiin. Edullisemmat asunnot keskittyvät tietyille alueille, ja tämä lisää segregaatiota. Edullista asumista tulisi saada ympäri Helsinkiä muun muassa edullisen asumisen asumistuotantoa lisäämällä (HEKA ym.).

8. Toimeentulotuki ja pitkäaikaisen toimeentulotukitarpeen vähentäminen (välimietinnön ehdotukset 17 ja 18)8.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 17 ja 18 edistämiseksi?

Sosiaaliturvakomitean selvityksen mukaan ” tavoitteena on tehdä järjestelmästä työnhakijan kannalta aiempaa ennustettavampi ja läpinäkyvämpi sekä työhön kannustava.” Selvityksessä tämä tärkeä tavoite ilmaistaan yrittäjyyden kontekstissa, mutta ennustettavuus ja läpinäkyvyys tulisivat olla tavoitteita kaikkien työttömien kohdalla.

Oma asiakaslaki voisi olla yksi selvitettävä vaihtoehto: prosessin läpinäkyvyyttä ja asiakkaan oikeuksia voitaisiin edistää lailla asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Myös oman asiamiehen tarvetta tulisi tutkia. Tällä hetkellä oikeusasiamies on ainoa asiamiestaho, jolle epäkohdista voi ilmoittaa, jos epäkohdat koskevat TE-palveluita. Ruuhkat ovat pahat. Maksutonta tahoja, jolta oman kohtelun oikeutuksesta ja perusteista voisi kysyä ja saada ohjeistusta, ei työttömille ole.

8.2 Mitkä ovat keskeisimmät toimenpiteet, joilla pitkäaikaista toimeentulotuen tarvetta voidaan vähentää?

Perusturvan tason korotus. Perusturvan täytyy olla riittävä, jottei täydentävään toimeentulotukeen ole tarvetta/oikeutta.

9. Etuus- ja palvelupolkujen toimivuus ja palvelujen tarjoaminen (välimietinnön ehdotukset 19, 20, 21, 22, 23, 24 ja 25)9.1 Miten työ- ja toimintakyvyn tukemista, seurantaa ja arviointia sekä työ- ja toimintakykyä tukevia palveluja tulisi vahvistaa sosiaali- ja terveydenhuollossa?

Sosiaali- ja terveydenhuollossa palveluiden maksuttomuus on olennaista, mm. hyvinvointialueilla. Asiakasmaksulain 11 § nykyistä velvoittavampi käytäntö, jotta mahdollisimman vähän sote-maksuja päätyisi ulosottoon.

Pääministeri Juha Sipilän kuntoutuskomitean ehdottamia ehdotuksia tulee edelleen huomioida, jotta esimerkiksi työttömien kuntoutustarpeet tulee tunnistettua ja, että palveluihin ohjataan.

THL:n työkykyviisaria on hyödynnetty palveluissa, ja ilmeisesti ainakin tieto asiakkaiden tilanetesta on lisääntynyt. Miten tietoa hyödynnetään jatkossa, jotta asiakkaat hakeuvutuvat heille kuuluviin palveluihin?

THL:n SOKRA- hankkeesta on syntynyt paljon mallinnettua tietoa, miten asiakkaiden tilannetta voidaan yhteiskunnassa parantaa kaikissa julkisissa palveluissa. Tätä työtä tulee hyödyntää palvelumuotoiluissa sekä lainsäädännössä.

DIAKin kehittämä huono-osaisuus indikaattori tarjoaisi kaikille hyvinvointialueille työkaluja ongelmien selvittämiseen. Karttasivusto tulee ottaa kaikissa hyvinvointialueissa aktiiviseen käyttöön ja tarjota tätä tiedollista tukea hyvinvointialueiden päätöksentekoon sekä esim. köyhyysstrategioiden seurantaa varten. <https://www.diak.fi/kumppanille-ja-kehittajalle/kehittamistyokalut/huono-osaisuus-suomessa-karttasivusto/>

9.2 Mitä tulisi ottaa huomioon valmisteltaessa A) monialaista asiakassuunnitelmaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä? B) työkyky- ja kuntoutuspalvelujen yhtenäistä tietopohjaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä? C) vastuutyöntekijä-mallia eniten tukea tarvitseville?

A) -Kokeeko asiakas osallisuutta suunnitelman tekemisessä? Saataisiinko asiakaslähtöisyyttä lisättyä?

B) "Työttömien terveystarkastukset ovat keskeinen osa palvelutarpeen tunnistamista. Niiden nykyistä tehokkaampi toiminta edellyttäisi TE-palvelujen ja terveydenhuollon välisen tietojenvaihdon kehittämistä." (s.124) Tavoite on ymmärrettävä ja palvelisi periaatteessa työkyvyn selvittämistä. Tässä tulisi kuitenkin ottaa huomioon, että koska työttömyysturva koskee vain

sataprosenttista työtä vastaanottavia työttömiä työnhakijoita, aiheuttaisi suoraviivainen tiedonvaihto luultavasti työttömien terveystarkastukseen hakeutumisen välttämistä, jotta ei jouduttaisi etuuden/palvelun väliinputoajaksi. Työtön saattaa joutua tilanteeseen, jossa hän ei ole oikeutettu työttömyysturvaan, mutta ei myöskään sairauspäivärahaan eikä kuntoutustukeen, vaan putoaa toimeentulotuella. Moni välttää toimeentulotuella putoamista viimeiseen asti ja se voi johtaa tarpeenmukaistenkin palveluiden välttämiseen.

Tulee myös kriittisesti tutkia, kenellä on varaa palveluihin. Esimerkkinä kuntoutuspsykoterapia, jolla hoidetaan tällä hetkellä vain noin 20–30 prosenttia niistä Suomessa asuvista ihmisistä, jotka tätä palvelua tarvitsivat ja siitä todennäköisesti hyötyisivät. Työttömien osalta tämä prosentti on vielä huomattavasti pienempi, sillä omavastuu on liian iso kustannettavaksi työttömyysturvalla. Toimeentulotuki puolestaan on väliaikainen tuki, joten sen varaan ei voi laskea kuntoutuspsykoterapiaa, joka vaatii toimiakseen jatkuvuutta.

C) Tampereella omatyöntekijä-malli oli käytössä kuntakokeilussa ja asiakaspalautteet omavalmentajamallista olivat hyviä. Myönteinen palaute liittyi myös omavalmentajan valtuuksiin tehdä työvoimapolitiittiset lausunnot. Asiakkaan asia ja sen edistäminen luottamuksellisesti oli tämän henkilökohtaisen työntekijä-asiakas-suhteen ansiota.

9.3 Mitä muuta tulisi ottaa huomioon alaluvun 5.10 ehdotusten edistämisessä?

Työmarkkinoiden käytettävissä oleminen tulisi tulkita riittävän väljästi, jotta palveluihin ja oman asian ja tilanteen edistäminen olisi tosiasiallisesti mahdollista.

Työkyvyn itsearviointilomakkeita on jo kehitetty useita, joista yksi on Työterveyslaitoksen Kykyviisari. Se otettiin melko laajasti käyttöön 2010-luvun lopussa. Tarkoitus oli hyvä, mutta TTL:n Kykyviisari koettiin asiakkaiden kertomana melko raskaana pakettina. Viranomaisen ottaessa itsearviointikyselyn tiedot käyttöönsä, myös oikeutta kysyä tietoja terveydestä ja mielenterveydestä kyseenalaistettiin. Eli tulisi huomioida mitä tietoja viranomaisella on oikeus ja toisaalta eettisesti kestävä kysyä asiakkaalta. Asiakkaalla on myös oikeus yksityisyyteen ja tämä tulisi kaikessa tiedontuotannossa ja tiedonvaihdossa huomioida. Miten tietoja höydynnetään asiakkaiden palveluiden kehittämisessä? Entä palveluiden tarjoamisessa?

10. Sosiaaliturvajärjestelmän kannustin- ja byrokratialoukut (välimietinnön ehdotukset 26 ja 27) 10.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 26 ja 27 osalta?

(27) ”Sosiaaliturvan toimeenpanosta aiheutuvan monimutkaisuuden vähentäminen voi purkaa myös byrokratialoukkuja ja siten edistää työllisyyttä.” Tämä on erittäin tärkeä huomio. Monimutkaisuus ja etuuskien välille putoaminen, erilaiset lisäselvitykset sekä etuudelta toiselle siirtymisen tuottama toimeentulon epävarmuus ja jopa etuuden katkeaminen määräajaksi tai kokonaan, ehkäisee tehokkaasti palveluihin osallistumista, oman tilanteen edistämistä ja muutosta: se kapeuttaa ihmisen näköalan: taloudellinen stressi selviämisestä estää tilanteen myönteisen kehityksen ja muutoksen.

11. Asumis- ja työperusteinen sosiaaliturva ja kansainvälinen liikkuvuus (välimietinnön ehdotukset 28, 29 ja 30) 11.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 28, 29 ja 30 edistämisessä?

12. Syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistäminen ja yhdistäminen ansioturva huomioiden (komitean esitys seuraavalle hallitukselle)

12.1 Komitea esittää syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistämistä ja yhdistämistä ansioturva huomioiden alaluvussa 6.1. Tarkoituksena on selkeyttää ja yksinkertaistaa vaiheittain etuusjärjestelmää ja sen toimeenpanoa sekä helpottaa siirtymistä etuudelta toiselle. Mitä hyötyjä ja haasteita perusturvaetuuksien yhtenäistämiseen ja yhdistämiseen voi liittyä?

Kun syyperusteisuudesta ja tarveharkinnasta ei luovuta, voitaisiin niiden aiheuttamia ongelmia pyrkiä vähentämään: etuuden saamisen syystä toiselle syyllä siirryttäessä (esim. työttömyys-sairauskuntoutus) käsittelyajan ajaksi toimeentulo turvattaisiin saman etuuden jatkumisella, eli ihminen ei putoaisi edes väliaikaisesti toimeentulotuelle syyn vaihtuessa toiseksi. Tämä sekä byrokratian ja sen kustannusten vähentämiseksi, että asiakkaan oikean syyperusteisen – ja palvelun saamisen tukemiseksi. Etuuden maksatuksen katkeamisen riski aiheuttaa yksilötasolla palvelun välttämistä katkeamisen riskin välttämiseksi.

12.2 Mihin suuntaan perusturvaetuuksien yhtenäistämistä tulisi kehittääA) etuuksien ehtojen osalta?B) toimeenpanon osalta?

Tulee huomioida se, että tarpeenmukaisia palveluita on saatavissa ja ihmisillä on tosiasiallinen pääsy niihin tulotasosta huolimatta.

Todistustaakka säilynee asiakkaalla, todistusten ja lausuntojen sekä niihin liittyvien lääkärikäyntien tulee olla asiakkaalle maksuttomia. Tämän tulee olla selkeää ja yhdenmukaista eri hyvinvointialueilla.

Asiakasmaksulain 11. pykälän käyttöä tulee selkeyttää ja vahvistaa tai palveluiden olla maksuttomia. Tällä hetkellä maksun alentamisen ja poistamisen ohjeet ovat sattumanvaraisesti löydettävissä ja hakuprosessi saattaa olla työläs lomakkeineen.

Yhdistämisessä tulee pohtia sitä, mikä on asiakkaan polku etuuden piiriin. Miten asiakkaan tilanteen muutokset huomioidaan, jos asiakkaan tilanne muuttuu, mutta etuudelle on edelleen perusteet?

Eroavatko etuuden kestot riippuen asiakkaan tilanteesta? Loppuuko esimerkiksi jatkossakin sairauspäivärahan oikeus 300 pv. jälkeen? Tapahtuuko jatkossakin hallinnollinen ihmeeparantumisen? Yksi tapa uudistaa järjestelmää on uudistaa sairauspäivärahaa, niin että sen kesto on niin pitkä, kuin itse tauti - eli sillä ei olisi varsinaista viimeistä päivää. Jos on kyse vaikeasta pitkäkestoisesta taudinkuvasta, niin päättymisen syy olisi joko kuntoutuksen kautta takaisin työelämään tai selvityseten kautta työkyvyttömyyseläkkeelle.

Miten 9 kk vanhenpääpäivärahan kesto sopii muiden etuuksien keston?

Etuuksien ja palveluiden yhteensovittaminen on avainasemassa jatkossakin. Palvelut pitää olla riittävät, jotta pysytään selvillä asiakkaan tilanteesta ja palvelutarpeista, että siitä, että asiakas on oikean etuuden sekä palvelun piirissä.

B) toimeenpanon osalta?

Asiakaslähtöisyyteen. Huomiota tulisi kiinnittää myös sanktioinnin, etuuden epäämisen ja toisaalta palveluihin kannustamisen aiheuttaman ristiriidan sudenkuoppiin. Asiakkaan tulisi olla keskiössä ja asiakkaan oikeuksia ja asemaa tulee selkiyttää esimerkiksi lailla asiakkaan asemasta oikeuksista. Hallintolaki ei ole riittävän tarkka ainoana toimeenpanon hallintoa ohjaavana nuorana. Asiamiehen tarve asiakkaan kysymyksiin ja oikaisujen ym. kanssa auttamiseksi ja neuvomiseksi voisi olla tarpeen. Asiamies myös tuottaisi tietoa asiakkaan oikeuksien toteutumisesta ja kehittämistarpeista liittyen sosiaaliturvaan.

13. Ehdotusten priorisointi
13.1 Välimietinnössä on komitean 31 ehdotusta tuleville hallituksille. Mitä kolmea ehdotusta tulisi edistää ensimmäisenä ja miksi?

Perusetuuksien yhdistäminen on kunnianhimoinen ja tarpeellinen hanke.

14. Julkisen talouden kestävyys
14.1 Sosiaaliturvauudistuksessa tehtävät ratkaisut voivat joko vahvistaa tai heikentää julkista taloutta pitkällä aikavälillä. Komitea on linjannut, että uudistuksen tulee osaltaan varmistaa julkisen talouden kestävyys työllisyyttä ja väestön työ- ja toimintakykyä vahvistamalla. Tulisiko sosiaaliturvan uudistamisella tavoitella parannusta julkisen talouden kestävyteen pitkällä aikavälillä ja jos kyllä, niin miten?

-

15. Komitean linjaukset toisen kauden työlle
15.1 Komitea on linjannut toisen kautensa työstä alaluvussa 6.2. Mikä luetelluista kokonaisuuksista on tärkein ja miksi?

-

15.2 Mihin suuntaan lueteltuja kokonaisuuksia tulisi kehittää?

-

16. Mitä muuta haluat todeta sosiaaliturvauudistuksesta?

Sotukomitean selvitys ja ehdotukset sekä suunta vaikuttavat tässä vaiheessa työskentelyä hyviltä.

Kiinnitimme kuitenkin huomiota, että selvityksessä oli hyvin vähän asiakkaan omaan motivaatioon, autonomiaan ja toiveisiin liittyviä huomioita. Monialainen suunnitelmakin ”tehdään yhdessä”

monialaisen tiimin asiantuntijoiden kanssa. Herää kysymys, saako asiakas näissä tilanteissa oman äänensä kuuluviin? Valtaepätasapainon tunnistaminen ja sen huomioiminen asiakkaan oman äänen esiin tuomiseksi vaatisi vahvempaa näkyvyyttä. Asiakas on heikommassa asemassa kuin toimeenpanovaltaa sekä sanktiovaltaa omaava asiantuntija. Asiakaslähtöisyyden tulisi olla suunnitelmissa keskiössä.

Toivomme myös, että Sosiaaliturvan osalta saataisiin oma laki asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Kuten Yhteiskuntapolitiikka 1/23 lehden tieteellisessä artikkelissa (Nurminen ym. 2023, 64) todetaan: ”Toimeentuloturvasa, kuten muussakin sosiaaliturvasa menettelylliset oikeudet ovat tärkeitä, koska asiakas on yleisesti heikommassa asemassa suhteessa viranomaisiin. Toimeentuloturvajärjestelmään ei kuitenkaan sisälly vastaavaa asiakkaan asemaa ja oikeuksia koskevaa erillislainsäädäntöä, kuin sosiaali- ja terveydenhuollossa.”.

TE-palveluilla on siis varsin suuri valta päättää työttömyysturvasta: tämä luo erityisen vaateen hyvän hallintotavan noudattamiselle. Saamme kuitenkin toistuvasti kuulla, kuinka vapaaehtoistyön tekeminen tai koulutukseen osallistuminen on johtanut kielteiseen työvoimapolitiittiseen lausuntoon ja katkaissut työttömyysturvan maksatuksen, vaikka työtön itse kokee, että on yrittänyt parhaansa mukaan osallistua yhteiskuntaan vapaaehtoistyön tai kouluttautumisen avulla, ollen samalla työmarkkinoiden käytettävissä eli valmiina ottamaan vastaan kokoaikaista palkkatyötä, jos sellaista siunaantuisi. Tälle ongelmalle tulisi tehdä jotain, jotta palveluihin ohjautuminen ja yhteistyön tekeminen eri viranomaisten kanssa voisi lähtökohtaisesti saada edellytyksensä toimia.

Asiakkaiden äänen vahvistamiseksi tarve omalle Asiamiehelle sekä oman asiakaslain tarve tulisi myös selvittää.

Haapakoski Jukka
Työttömien Keskusjärjestö ry